

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОПИСУ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Н. А. ЯСИНСЬКА, кандидат наук з державного управління
(Донецький державний університет управління МОН України)

Анотація. *Розвиток фінансових відносин ґрунтується на специфіці фінансової поведінки фізичних осіб. Вона визначається особливостями та діями зовнішніх й внутрішніх факторів впливу, не притаманних будь-якій політиці фінансової системи донині. Мета статті – описати науково-методичний підхід до визначення фінансової поведінки фізичних осіб в умовах невизначеності. Необхідною умовою подальшого розвитку теорії та практики фінансів визнано методологію дослідження фінансової поведінки фізичних осіб у межах фінансової системи. Для удосконалення фінансових процесів у межах фінансової системи пропонується науково-методичний підхід до визначення фінансової поведінки фізичних осіб.*

Ключові слова: *фінансова поведінка, фізична особа, особисті фінанси, концепція, управління.*

За різними чинними науковими концепціями фінансової теорії, сьогодні фінанси починають набувати видових відмінностей у формі особистих фінансів, сімейних фінансів або фінансів домашнього господарства, фінансів організацій, підприємств, місцевих фінансів (територіальних громад, регіонів), державних, міжнародних і світових фінансів. Оскільки існує різне розуміння об'єкта і предмета фінансів, то йдеться про складність наукового пізнання, але і відсутність системного розуміння теорії фінансової науки. Існуючі концепції теорії фінансів, скоріше можна представити як наукові фрагменти, які доцільно систематизувати за єдиною методологією, в основі якої знаходиться фізична особа – економічно активний суб'єкт фінансової системи.

Теорія фінансової поведінки фізичних осіб із кожним роком у все більшій мірі стає окремим напрямом біхевіоризму. Визначально під фінансовою поведінкою фізичних осіб розуміли поведінку споживача та позичальника (І. Балабанов, В. Слепов, Р. Єкшембієв тощо) [1, 2]. Пізніше предметом дослідження фінансової теорії стала поведінка домогосподарств у контексті споживача, позичальника, кредитора, отримувача субсидії та ін. (Т. Кізима, Є. Чепрасов, Т. Богомолова, Я. Роціна, А. Бутенко, В. Радаєв, Д. Стребков, О. Ковтун

тощо) [3; 8, с. 80–85]. Відповідно до інтенсивного розвитку сучасного фінансового ринку як за кількістю суб'єктів, так і за об'єктами та інструментами роботи необхідно розширити методологічну площину теорії фінансів.

Мета статті – викласти передумови та концепцію науково-методичного підходу до опису фінансової поведінки фізичних осіб у межах фінансової системи для доведення доцільності розширення методологічної бази теорії фінансів і набуття підстав для її подальшої систематизації.

Концепція науково-методичного підходу до опису фінансової поведінки фізичних осіб у межах фінансової системи являє собою комплекс теоретико-емпіричних досліджень із визначення місця особистих фінансів в архітектурі системи, їх вагомості та значущості під час формування валового внутрішнього продукту (за доходами), розробка сценарних варіантів розвитку ланки «Особисті фінанси» для визначення можливого збільшення заявленого макроекономічного показника саме через зростання впливу цієї ланки в межах функціонування фінансової системи. Алгоритм дій такий:

- експертна оцінка поточної фінансової поведінки фізичних осіб у межах чинної фінансової системи й економіки у стані кризи,

економічна характеристика та обґрунтування отриманих даних на основі вербально-числової шкали Харрінгтона, використання якої дозволяє приводити вибірку до закону нормального розподілу та визначати рівні вагомості впливу якісних і кількісних показників на суму особистих фінансів і фінансову поведінку фізичних осіб [4];

- виділення незалежних факторів, які впливають на результуючі показники в кожному масиві даних за означеним нижче групуванням суб'єктів і їх фінансових результатів, перевірка на наявність мультиколінеарності в наборі даних за групами та розробка багатофакторних моделей кожної групи та загалом економіки України;

- доказ можливості використання отриманих даних у процесі екстраполяції сформованих моделей і виділення їх економічного змісту;

- повернення до вихідних даних значущих незалежних факторів і результуючих показників для попереднього аналізу вихідних часових рядів;

- перевірка наявності тренду в побудованих динамічних рядах;

- формування набору моделей прогнозування незалежних факторів і попередній вибір моделей;

- визначення якостей моделей за адекватністю та точністю;

- отримання точкового та інтервального прогнозів незалежних змінних, результуючих показників усіх моделей поведінки ланок фінансової системи, змістовна інтерпретація прогнозних значень;

- отримання точкового та інтервального прогнозів валового внутрішнього продукту, змістовна економічна інтерпретація прогнозних значень;

- перехід від лінійної багатофакторної моделі ланки особистих фінансів до нейромережевої моделі, розробка цієї моделі;

- перехід від нейромережевої моделі ланки особистих фінансів до нечітко-логічної моделі, розробка цієї моделі;

- отримання за результатами нейромережевого та нечітко-логічного моделювання точкових та інтервальних прогнозів;

- порівняння результатів усіх трьох моделей і доведення на основі отриманих даних більш високої точності прогнозних значень (їх верифікація);

- проведення ситуаційного аналізу на основі отриманих прогнозних показників;

- розробка рекомендацій для кожного типу ситуаційних показників;

- обґрунтування доцільності використання категорії «особисті фінанси» при фінансовому плануванні на перспективу і «фінанси населення» – для статистичного моніторингу та аналізу;

- розробка рекомендацій щодо перспективності довгострокового планування (особистих фінансів) і стратегічного планування (публічних і корпоративних фінансів) на основі моделі валового внутрішнього продукту для різних ситуацій фінансової поведінки фізичних осіб.

Частина емпіричного дослідження, а саме результати кореляційно-регресійного аналізу, наведено нижче. Дослідження передумов і наслідків економічного розвитку та відомих донині криз дозволило визначити такі правила [5, 7]:

- будь-яке прискорення темпу накопичення капіталу за однакового розміру виробництва рівноцінно абсолютному скороченню суспільного споживання;

- витрати корпорації на особисті цілі перетворюються у предмети суспільного споживання, а капіталізація їх майна призводить до того, що тільки його частина перетворюється на предмети споживання, а інша – переходить до фонду суспільного виробництва, відповідно попит на засоби виробництва заміщує попит на предмети споживання;

- у разі абсолютного зростання суспільного виробництва та суспільного багатства, відносна сума суспільного доходу падає.

Сучасна фінансова система за архітектурою В. М. Опаріна математично, як закрита модель, може бути описана так (результати кореляційно-регресійного аналізу за 2002–2013 рр.) [6]: за ланкою фінансів суб'єктів господарювання:

$$\hat{y}_t = 0,0000000000000001 - 1,04174 \cdot x_{1t} - 0,84511 \cdot x_{2t} - 0,58116 \cdot x_{3t} + 0,52958 \cdot x_{4t} + 0,76964 \cdot x_{5t} + \varepsilon_t, \quad (1)$$

$$t = 1, \dots, 45,$$

де ε_t – випадкова компонента;

за ланкою загальнодержавних фінансів:

$$\hat{y}_t = -0,040738 + 0,052970 \cdot x_{1t} + 0,631455 \cdot x_{2t} + \varepsilon_t, \quad (2)$$

$$t = 1, \dots, 45;$$

за ланкою особистих фінансів:

$$\hat{y}_t = 0,00000000000000014 - 0,235806 \cdot x_{1t} + 1,418315 \cdot x_{2t} + 0,460347 \cdot x_{3t} + 0,488068 \cdot x_{4t} + \varepsilon_t, \quad (3)$$

$$t = 1, \dots, 45;$$

за ланкою міжнародних фінансів:

$$\hat{y}_t = 0,00000000000000014 + 0,230197 \cdot x_{1t} - 0,056560 \cdot x_{2t} - 0,571425 \cdot x_{3t} + 0,367886 \cdot x_{4t} + \varepsilon_t, \quad (4)$$

$$t = 1, \dots, 45;$$

за ланкою фінансів страхування:

$$\hat{y}_t = 0,00000000000000004 + 0,140622 \cdot x_{1t} + 0,822948 \cdot x_{2t} - 0,384614 \cdot x_{3t} - 0,297838 \cdot x_{4t} + \varepsilon_t, \quad (5)$$

$$t = 1, \dots, 45.$$

Вагомість і значущість кожного результуючого фактора в багатофакторних моделях за ланками фінансової системи на фактичне значення валового внутрішнього продукту наведено на рис. 1.

Beta	Std. Err. of Beta	B	Std. Err. of B	t(39)	p-level
1	0,0000000000000001	-0,0000000000000001	0,005043	-0,000000	1,000000
0,109202	0,156320	0,109202	0,156320	0,698592	0,488958
0,246766	0,102941	0,246766	0,102941	2,397156	0,021411
-0,020824	0,152158	-0,020824	0,152158	-0,136859	0,891846
0,549705	0,196625	0,549705	0,196625	2,809987	0,007707
0,124728	0,071192	0,124728	0,071192	1,751999	0,087634

Рис. 1. Результати показників оцінки точності багатофакторної моделі ВВП отримані в пакеті Statistica 8.0

Розроблені багатофакторні моделі належать до групи динамічних, що дозволяє здійснювати прогноз досліджуваних параметрів, виконувати аналіз майбутніх змін і тенденцій результуючих показників, визначати можливі альтернативи їх росту для підвищення соціальної орієнтації фінансової системи країни. Подальші дослідження здійснено згідно з будовою науково-методичного підходу до визначення фінансової поведінки фізичних осіб, що структурно відображено на рис. 2 та 3. Використання у подальшому методів нейронного моделювання, нечіткої логіки тощо дозволяє використовувати результати дослідження у відкритій економіці, якою є українська.

Науково-методичний підхід заснований на синтезі статистичного та експертного аналізу із застосуванням нейромережевого й нечіткого

логічного моделювання стосовно управління особистими фінансами в умовах кризи та визначення сценаріїв фінансової поведінки фізичних осіб. Це дасть змогу формувати фінансові плани розвитку фінансової системи на основі соціальної орієнтації. Виявлені недоліки функціонування сучасної фінансової системи, яка орієнтована на розвиток рівня конкурентоспроможності, за проміжними результатами, полягають у тому, що:

- слабка продуктивність та розвиток інноваційних продуктів і технологій;
- низька активність кредитно-банківських структур у відтворювальних процесах реального сектора економіки;
- неефективне вилучення державою капіталу з економіки;

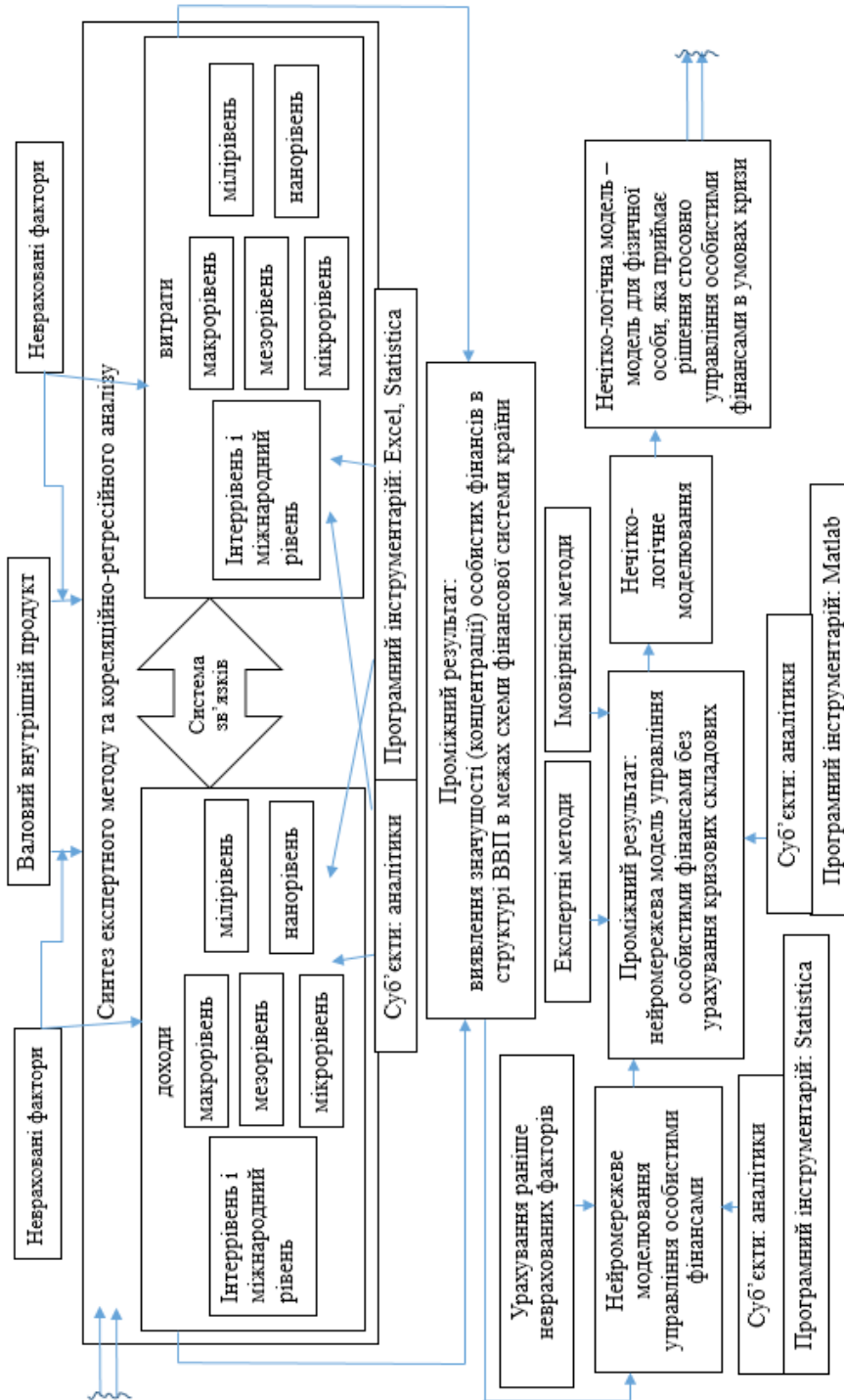

Рис. 2. Науково-методичний підхід механізму трансформації фінансової системи на основі регулювання особистих фінансів в умовах кризи

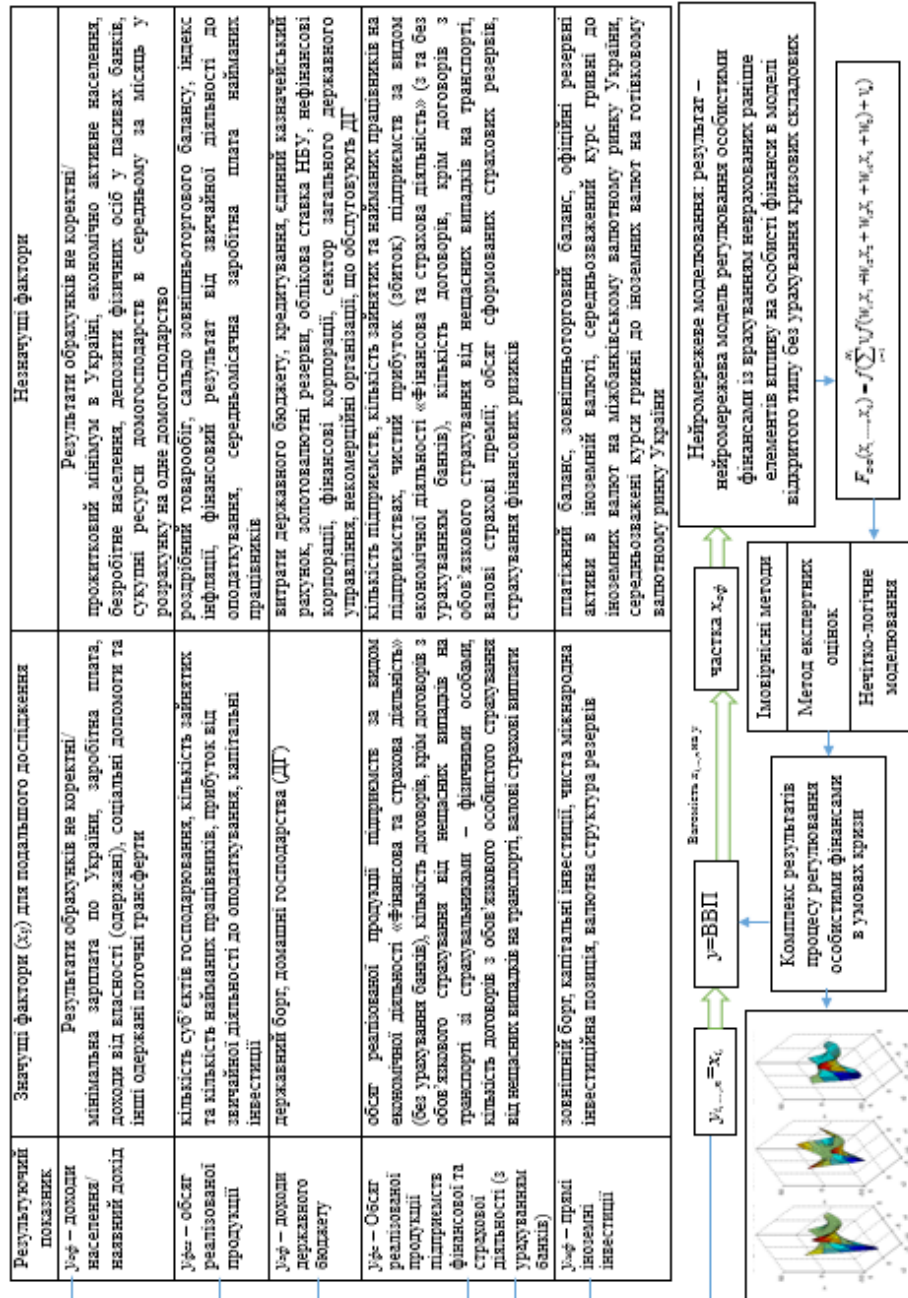

Рис. 3. Науково-практичний підхід ситуційного аналізу державного регулювання, ринкового механізму та саморегулювання особистими фінансами за комплексу результатів

- неефективний перерозподіл державних фінансових ресурсів.

Оцінка індикаторів розвитку фінансової системи в умовах ризику дозволила виявити:

1) поступову зміну фінансових процесів суб'єктів фінансової системи відповідно до міжнародних норм і стандартів;

2) із глобалізацією світової фінансової системи вплив кризових явищ на регіональні фінансові системи, зокрема вони наявні в Україні;

3) неефективне функціонування країни без перетіку капіталу в міжнародних масштабах і його активного використання;

4) запровадження систематичного аналізу стабільності фінансової системи на світовому рівні, який доцільно використати при аналізі ефективності функціонування фінансової системи України під час фінансового планування;

5) недоречність упровадження антициклічного фінансового регулювання з метою зниження чутливості фінансової поведінки суб'єктів фінансової системи до зовнішніх шоків.

Остання характеристика пов'язана із неготовністю національної фінансової системи до запровадження шкалювання нормативів ефективності фінансової поведінки суб'єктів системи відповідно до стадії циклу економічного розвитку.

Запропонований науково-методичний підхід до визначення фінансової поведінки фізичних осіб при оцінці умов розвитку фінансової системи в кризовий період, і його результати, частково викладені у статті, дозволили об'єктивно оцінити значущість чинників, які є істотними в ході аналізу вагомості та значущості кожної ланки системи при формуванні валового внутрішнього продукту за 2002–2013 рр. На підставі отриманих результатів виявлені проблеми соціального, фінансового, економічного змісту, в основі яких – фізична особа України із низькими соціальними стандартами та гарантіями, обмеженими фінансовими ресурсами та можливостями, нерозвинутим ринком і нормативно-правовим полем, відсутністю моніторингової складової (за окресленими показниками) щодо держав-

ного регулювання, ринкового механізму та саморегулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанов И. Финансы граждан (как россиянам создать и сохранить богатство) / И. Балабанов. – М. : Финансы истатистика, 1995. – 224 с.

Balabanov I. Finansyi grazhdan (kak rossiyanam sozdat i sohranit bogatstvo) / I. Balabanov. – М. : Finansyi istatistika, 1995. – 224 s.

2. Екшембиев Р. С. Персональные финансы в финансовой системе государства / Р. С. Екшембиев ; под ред. проф. В. А. Слепова. – М. : Магистр, 2008. – 302 с.

Ekshembiev R. S. Personalnyie finansyi v finansovoy sisteme gosudarstva / R. S. Ekshembiev ; pod red. prof. V. A. Slepova. – М. : Magistr, 2008. – 302 s.

3. Ковтун О. А. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, структура та класифікація // О. А. Ковтун // Бізнесінформ. – 2013. – № 9. – С. 280–286.

Kovtun O. A. Fsnansova povedsnka domogospodarstv: sutnsst, struktura ta klasifskatsyya // O. A. Kovtun // Bsznesinform. – 2013. – № 9. – S. 280–286.

4. Колочева В. В. Оценка и повышение результативности бизнес-процессов предприятия : авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами: промышленность)» / В. В. Колочева ; ГОУ ВПО «Новосибирский государственный технический университет». – Новосибирск, 2010. – 25 с.

Kolocheva V. V. Otsenka i povyishenie rezul'tativnosti biznes-protsessov predpriyatiya : avtorefer. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk : 08.00.05 «Ekonomika i upravlenie narodnyim hozyaystvom (ekonomika, organizatsiya i upravlenie predpriyatiyami, otraslyami, kompleksami: promyshlennost)» / V. V. Kolocheva ; GOU VPO «Novosibirskiy gosudarstvennyiy tehniceskii universitet». – Novosibirsk, 2010. – 25 s.

5. Мельник М. С. Теория экономических кризисов М. И. Туган-Барановского и современность // М. С. Мельник // Социально-политические науки. – 2013. – № 4. – С. 19–25.
- Melnik M. S. Teoriya ekonomicheskikh krizisov M. I. Tugan-Baranovskogo i sovremennost // M. S. Melnik // Sotsialno-politicheskie nauki. – 2013. – № 4. – S. 19–25.
6. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. – 4-те вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2007. – 240 с.
- Oparin V. M. FInansi (Zagalna teoriya) : navch. posib. / V. M. Oparin. – 4-te vid., bez zmin. – K. : KNEU, 2007. – 240 s.
7. Хаустова В. Е. Теоретические аспекты возникновения и развития кризисных явлений в экономике / В. Е. Хаустова, П. В. Проноза // Проблемы экономики. – 2011. – № 4. – С. 13–23.
- Haustova V. E. Teoreticheskie aspektyi vozniknoveniya i razvitiya krizisnyih yavleniy v ekonomike / V. E. Haustova, P. V. Pronoza // Problemy ekonomiki. – 2011. – № 4. – S. 13–23.
8. Ясинська Н. А. Управління особистими фінансами : навч. посіб. / Н. А. Ясинська ; ДонДУУ. – Донецьк : Ноулідж (Донецьке відділення), 2014. – 321 с.
- Yasinska N. A. Upravlinnya osobistimi finansami : navch. posib. / N. A. Yasinska ; DonDUU. – Donetsk : NouIdzh (Donetske viddilennya), 2014. – 321 s.

Н. А. Ясинская, кандидат наук государственного управления (Донецкий государственный университет управления МОН Украины). *Научно-методический подход к описанию финансового поведения физических лиц.*

Аннотация. Развитие финансовых отношений основывается на специфике финансового поведения физических лиц. Оно определяется особенностями и действиями внешних и внутренних факторов, которые до сих пор не были присущи какой-либо политике финансовой системы. Цель статьи – описание научно-методического подхода к определению финансового поведения физических лиц в условиях неопределенности. Необходимым условием дальнейшего развития теории и практики финансов признано методологию исследования финансового поведения физических лиц в рамках финансовой системы. Для совершенствования финансовых процессов в рамках финансовой системы, предлагается научно-методический подход к определению финансового поведения физических лиц.

Ключевые слова: финансовое поведение, физическое лицо, личные финансы, концепция, управление.

N. Yasinska, Cand. of Public Administration (Donetsk State University of Management of the Ministry of Education and Science of Ukraine). *Scientific and methodical approach to the description of financial behavior of persons.*

Summary. Further development of the financial relations is based on specifics of financial behavior of persons. The features and actions of external and internal factors of influence not inherent in any policy of a financial system to this day define it. Aims and Objectives: the description of scientific and methodical approach to definition of financial behavior of persons in the conditions of uncertainty. As a necessary condition of further development of the theory and practice of finance, it is recognized methodology of research of financial behavior of persons within a financial system. To improvement of financial processes within financial systems. Scientific and methodical approach is offered to definition of financial behavior of persons.

Keywords: financial behavior, person, personal finance, concept, governance.